

*І.В. Басанцов, канд. екон. наук, доц.,
Сумський державний університет*

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Новітня історія доводить, що лібералізація економіки України, розвиток ринкових відносин у жодному разі не повинні скасовувати закріплене державою право – суворо контролювати рух фінансових ресурсів у державі, а тим більше – державних коштів. Прозорість і контрольованість державних фінансів є однією з головних ознак реальної демократії. Це особливо важливо для країн із транзитивною економікою, де питання гострої нестачі коштів та неефективне їх використання вкрай негативно позначається на розвитку соціально-економічної сфери. Сталість зазначених проблем веде, як правило, до небажаних наслідків: активізації тінізації та криміналізації економічної сфери, а отже, – різкого зниження довіри громадян до держави, що спричиняє загрозливий (нерідко протиправний) відтік капіталу до інших країн.

Здійснення дієвого державного фінансового контролю (ДФК) за ресурсами країни є однією з першочергових та надзвичайно важливих функцій держави, покликаних забезпечувати добробут громадян України.

Враховуючи те, що й дотепер у вітчизняній сфері державного фінансового контролю замість єдиної, скоординованої системи функціонує конгломерат розрізнених контролюючих органів з недосконалою нормативно-правовою базою, контрольний процес слабко орієнтований на результати роботи підконтрольних відомств, існує політична заангажованість, відсутні дійсні гарантії незалежності контролюючих органів, на передній план виходить створення дієвої системи ДФК.

Однією з основних проблем низької ефективності ДФК в Україні (як внутрішнього, так і “української моделі” зовнішнього контролю) є саме відсутність його єдиної незалежної системи організації, яка має здійснювати контрольні заходи за сучасними методами та формами контролю (бюджетування, аудит ефективності тощо). Конституційне унормування єдиної системи державного фінансового контролю з її Вищим органом (ВОДФК) – неодмінний атрибут демократичного суспільства, обов’язковий компонент управління суспільними фінансовими ресурсами.

Успіх реформування державного фінансового контролю, ефективність і дієвість його здійснення також багато в чому залежать

від вдалого вирішення організаційно-структурних проблем, від процесу удосконалення його організаційної та функціональної структури. Важливо створити таку систему ДФК, щоб вона мала якомога менше “слабких місць” та адекватно відповідала сучасним потребам управління економікою. Створена організаційна система має бути найбільш оптимальною саме за існуючих умов політичної реальності і достатньо гнучкою для можливості її модифікації.

Організаційна структура єдиної системи ДФК повинна об’єднувати зовнішній та внутрішній державний фінансовий контроль, повністю відповідати міжнародним стандартам і, водночас, мати свої специфічні вітчизняні особливості. На першій сходинці має бути Вищий орган ДФК, який знаходиться поза гілками влади, підзвітний громадськості та відповідним радам (Верховній, місцевим). До його основних функцій належить контроль за дотриманням принципів законності, доцільності та ефективності розпорядчих і виконавчих дій, а також функціонуванням системи управління в цілому. На другій сходинці – державні контрольно-ревізійні підрозділи міністерств і відомств, які підпорядковуються як Вищому органу державного фінансового контролю, так і відповідним міністерствам та відомствам, які здійснюють контроль за правильністю надходження та витрачання державних фінансових ресурсів.

В діяльності Вищого органу єдиної системи ДФК домінуючим видом (у часовому розрізі здійснення) визначається попередній контроль, що дозволить значною мірою попереджувати правопорушення, запобігати фінансовим злочинам. Особливо важливе місце займають при цьому аналітичні функції і, перш за все, функції аналізу та експертизи проектів бюджетів, програм та інших фінансових законів і нормативних актів (особливо на обласному, місцевому рівнях).

Єдина система державного фінансового контролю, на чолі з її незалежним Вищим органом, повинна контролювати всіх юридичних осіб (що причетні до здійснення операцій з державними фінансовими ресурсами або майном) – державні органи і установи, включаючи державні позабюджетні фонди і Національний банк України, органи місцевого самоврядування, комерційні банки, страхові організації, а також комерційні організації і недержавні комерційні організації – в частині, пов’язаній з отриманням, перерахуванням або використанням ними державних фінансових ресурсів, використанням державної власності, а також наявністю у них податкових, митних і інших пільг, наданих державними органами.

Сучасна модель єдиної системи ДФК має органічно поєднувати: спеціально виділені структури (фахових спеціалістів) у правоохоронних, судово-експертних та судових органах, які працюватимуть за матеріалами контролюючих органів щодо фінансових правопорушень; взаємоузгоджену законодавчо-нормативну базу та єдину інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, що, у свою чергу, сприятиме вдосконаленню правового забезпечення і методичного й аналітичного потенціалу контрольної діяльності; централізований підрозділ матеріально-технічного та фінансового забезпечення, що надасть можливість контролю та економії державних фінансових ресурсів на утримання органів системи. За такого підходу на кожному етапі реалізації державного фінансового контролю можуть бути збережені всі нині діючі контролюючі органи (за умови їх модернізації та чіткого розмежування функцій).

Створена таким чином система державного фінансового контролю дозволить виявляти фінансові порушення на всіх стадіях бюджетного процесу, притягувати винних (незалежно від їх статусу) до відповідальності та, у разі потреби, здійснювати коригування законодавчо-нормативної бази для недопущення фінансових порушень та зловживань. Бажаного успіху у створенні єдиної системи ДФК можна досягти лише за умови кропіткої роботи із комплексної поетапної реалізації всіх запропонованих заходів і, насамперед, на першому етапі – невідкладно покласти початок удосконаленню функцій і впровадженню сучасних форм (аудит ефективності), методів (програмно-цільове бюджетування) та механізмів здійснення контролю за практичною діяльністю існуючих органів державного фінансового контролю.